

Piotr Semków

<https://orcid.org/0000-0002-2226-3552>

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

SZEFOWIE ZARZĄDU WOJSKOWEJ SŁUŻBY WEWNĘTRZNEJ MARYNARKI WOJENNEJ

Kontrwywiad wojskowy w powojennej Polsce do 1989 r. podlegał naciskom ze strony aparatu politycznego państwa. Wynikało to z sytuacji, w jakiej znalazł się kraj po 1945 r. i z włączenia go do sowieckiej strefy wpływów w Europie. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że służby specjalne pełnią funkcję ochronną dla każdej władzy, w każdym ustroju. Oznacza to, że od kierowników politycznych państwa zależy, czy służby będą działać w granicach prawa, czy też będą je przekraczać dla utrzymania istniejącego systemu władzy.

W latach 1944–1957 sprawami zabezpieczenia Wojska Polskiego przed obcą penetracją rzekomo zajmował się Główny Zarząd Informacji Ministerstwa Obrony Narodowej. Użycie określenia „rzekomo” ma swoje głębokie uzasadnienie, gdyż Informacja Wojskowa i jej poszczególne zarządy były bardziej policją polityczną niż kontrwywiadem wojskowym, w związku z czym szczególna rola przypadała w niej szeroko rozbudowanemu aparatowi śledczemu¹.

Na taki zideologizowany i skopiowany z wzorców sowieckich kierunek działań Informacji WP wskazywało zaangażowanie tej formacji w fabrykowanie dowodów przeciwko kadrze dowódczej i żołnierzom wszystkich rodzajów sił zbrojnych, co przekładało się na represje wobec nich, łącznie z orzeczonymi przez ówczesne sądownictwo wojskowe wyrokami śmierci, w oparciu o sfalszowany materiał dowodowy².

¹ Z. Pałski, *Informacja Wojska Polskiego 1943–1957*, Warszawa 2016, *passim*; W. Tkaczew, *Powstanie i działalność organów informacji Wojska Polskiego w latach 1943–1948*, Warszawa 1994, *passim*.

² Szerzej zob. J. Poksiński, „TUN” *Tatar–Utnik–Nowicki*, Warszawa 1992, *passim*.

Szczególnie złą sławą w dziejach powojennego kontrwywiadu zapisał się Okręgowy Zarząd Informacji nr 8 (OZI nr 8), któremu podlegała Marynarka Wojenna. W czasie stalinizacji Polski aktywnie włączył się do tropienia tzw. spisku w wojsku wśród wyższej kadry dowódczej Marynarki Wojennej oraz oficerów, podoficerów i marynarzy. Skutkiem podjętych wówczas przez kontrwywiad wojskowy działań były długoletnie więzienia, przy czym warunki bytowania niesłusznie represjonowanych niekiedy przyczyniały się do ich śmierci w trakcie odbywania kary lub krótko po uwolnieniu (kadm. Adam Mohuczy, kmdr por. Waław Krzywiec, kmdr Konstanty Siemaszko)³.

Szczególnego wymiaru nabrały represje wobec oficerów Marynarki Wojennej zakończone orzeczeniem kary śmierci, zaś wyroki wykonano w tajemnicy (kmdr Stanisław Mieszkowski, kmdr Jerzy Staniewicz, kmdr por. Zbigniew Przybyszewski). Niejednokrotnie podczas przesłuchań stosowano przymus fizyczny, co przekładało się na utratę zdrowia psychicznego u torturowanych (kmdr por. Adam Rychel, bosmat Stefan Półrul)⁴.

Przemoc, którą wówczas nagminnie stosowano, korespondowała z niskimi umiejętnościami operacyjnymi i sprawdzającymi ówczesnych żołnierzy i funkcjonariuszy służb. Naruszanie norm moralnych i nadużywanie władzy w imię ochrony obronności państwa przekładało się na głoszenie teorii o walce klas. I z perspektywy czasu można stwierdzić, że stosowane wówczas „działania pozaprotokolarne” miały niewielki wpływ na bezpieczeństwo kraju, a były jedynie działaniami *stricte* represyjnymi⁵. Według Włodzimierza Galewicza mamy lub możemy wówczas mieć do czynienia z sytuacją, w której – stosując moralne reguły zawodu – przedstawiciel wojskowego aparatu bezpieczeństwa może naruszać normy moralne obowiązujące ogół. Galewicz postawił też pytanie: „czy moralność zawodowa może nie zgadzać się z moralnością ogólną?”⁶. Odpowiedź na nie znajdujemy w materiałach historycznych oraz przywoływanych w niniejszym tekście opracowaniach dotyczących czasów stalinowskich w Wojsku Polskim.

³ Jednym z pierwszych badaczy dziejów Marynarki Wojennej, który zaprezentował ogółowi tę dramatyczną część losów przedwojennych oficerów PMW w cyklu artykułów opublikowanych następnie w formie książki, był Czesław Ciesielski. Zob. *idem, Twórcy Polskiej Marynarki Wojennej. Uznanie i represje (1918–1946; 1945–1951)*, Gdańsk 1995, *passim*.

⁴ P. Semków, *Informacja Marynarki Wojennej w latach 1945–1957*, Warszawa 2006, s. 108–125, 133–182; *idem, W morzu twoja droga. Oficerowie, podoficerowie i marynarze MW represjonowani w czasach polskiego stalinizmu*, Gdańsk–Warszawa 2017, *passim*.

⁵ Szerzej zob. np. A.M. Dershowitz, *Czy powinno się torturować terrorystę gdy bomba tyka?* [w:] *Etyka wojny. Antologia tekstów*, red. T. Żuradzki, T. Kuniński, Warszawa 2009, s. 377–404.

⁶ W. Galewicz, *W sprawie odrębności etyk zawodowych* [w:] *Moralność i profesjonalizm. Spór o pozycję etyk zawodowych*, red. W. Galewicz, Kraków 2010, s. 10.

Na fali destalinizacji Polski po śmierci Bolesława Bieruta (12 III 1956) rozwiązano Główny Zarząd Informacji Wojska Polskiego. Z dniem 10 stycznia 1957 r., zgodnie z rozkazem Ministra Obrony Narodowej nr 01/MON sformowano Wojskową Służbę Wewnętrzną (WSW), której zadaniem była kontrwywiadowcza ochrona sił zbrojnych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (niegdysiejsze zadania Informacji Wojskowej) oraz dbałość o przestrzeganie porządku i dyscypliny w wojsku. Minister gen. dyw. Marian Spychalski w punkcie pierwszym i drugim wspomnianego wyżej dokumentu rozkazywał:

1. Rozformować organy Informacji Wojska Polskiego.
2. W miejsce rozformowanych organów Informacji Wojska Polskiego utworzyć Wojskową Służbę Wewnętrzną o następującej strukturze organizacyjnej:
 - 1) Szefostwo Wojskowej Służby Wewnętrznej,
 - 2) okręgowe zarządy Wojskowej Służby Wewnętrznej,
 - 3) rejonowe oddziały (wydziały) Wojskowej Służby Wewnętrznej,
 - 4) delegatury (posterunki) Wojskowej Służby Wewnętrznej⁷.

Część osób szczególnie skompromitowanych stosowaniem niedozwolonych metod śledczych (przymus fizyczny) zwolniono ze służby jeszcze przed 1957 r. Zwolnienia te były wypadkową zmian, które nastąpiły po objęciu stanowiska szefa GZI MON przez płk. Karola Bąkowskiego, a następnie płk. Aleksandra Kokoszyna, odwilży politycznej w kraju oraz redukcji Sił Zbrojnych PRL, związanych między innymi z przygotowaniem wojska do działań w warunkach przyszłej wojny rakietowo-jądrowej⁸.

Zwolnienia nie ominęły również niższych szczebli. I tak np. mimo dość pozytywnej opinii służbowej zwolniono ze służby starszego pomocnika do spraw kontrwywiadowczych wydziału WSW MW na Helu porucznika Władysława Rosochackiego, który wcześniej, w okresie Informacji MW, był profosem (podoficerem) aresztu podręcznego w budynku zajmowanym przez OZI nr 8 i wśród osadzonych cieszył się szczególnie złą

⁷ Zob. *Rozkaz MON nr 01/MON z dnia 10 stycznia 1957 r.* [w:] *Normatywy Wojskowej Służby Wewnętrznej (1957–1990)*, opr. B. Kapuściak, Warszawa 2009, s. 69–70.

⁸ Zob. <https://jozefdarski.pl/7039-raport-komisji-mazura>, dostęp 20 IV 2021 r.; K. Staniszewski, *Byłem oficerem Informacji Wojska Polskiego. Droga do kontrwywiadu*, Warszawa 1999, s. 100; B. Kapuściak, *Aleksander Kokoszyn – pierwszy szef Wojskowej Służby Wewnętrznej PRL*, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/83495,Aleksander-Kokoszyn-pierwszy-szef-Wojskowej-Sluzby-Wewnetrznej-PRL.html>, dostęp 7 VII 2021 r.; C. Ciesielski, W. Pater, J. Przybylski, *Polska Marynarka Wojenna 1918–1980. Zarys dziejów*, Warszawa 1992, s. 267.

sławą⁹. Szczegółowo nową strukturę organizacyjną oraz zadania WSW regulowały: zarządzenie szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego z dnia 21 stycznia 1957 r. oraz statut Wojskowej Służby Wewnętrznej¹⁰.

W 1957 r. utworzono Oddział Wojskowej Służby Wewnętrznej Marynarki Wojennej w Gdyni, który powstał wraz z podległymi gdyńskiemu szefostwu służby: oddziałem WSW w Gdyni-Oksywiu, oraz wydziałami WSW MW w Ustce, Świnoujściu, na Helu oraz w Gdańsku. Tę ostatnią komórkę zlikwidowano już 11 marca 1957 r. Gdyńska centrala w postaci oddziału WSW MW zgodnie z zarządzeniem nr 063/Org. szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego z dnia 23 listopada 1978 r. oraz zarządzeniem nr 05 z dnia 20 marca 1978 r. została przekształcona w Zarząd Wojskowej Służby Wewnętrznej Marynarki Wojennej, który funkcjonował do roku 1990, kiedy to po transformacji ustrojowej w Polsce rozwiązano organa WSW w kraju¹¹.

W latach 1957–1990 funkcję szefa Wojskowej Służby Wewnętrznej Marynarki Wojennej pełnili kolejno:

1. kmdr Józef Mikołajczyk (1957–1959);
2. kmdr por. Czesław Kiszczak (1959–1965);
3. kmdr Ireneusz Krupa (1965–1984);
4. kmdr Franciszek Miernicki (1984–1988);
5. kmdr Jerzy Prokaziuk (1988–1990)¹².

⁹ Archiwum IPN w Warszawie (dalej AIPN), 2053/10, Wyciąg z rozkazu Szefa Oddziału WSW MW z dnia 2 X 1957 r., k. 15; Charakterystyka służbowa z dnia 16 X 1957 r., k. 16.

¹⁰ *Instrukcje pracy kontrwywiadowczej Wojskowej Służby Wewnętrznej wraz z instrukcjami prowadzenia dokumentacji i ewidencji (1957–1990)*, opr. B. Kapuściak, Kraków 2010, s. 15; P. Piotrowski, *Wojskowa Służba Wewnętrzna 1957–1989*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2002, nr 6, s. 34–39; B. Pacek, A. Rochnowski, *Pion porządkowy i dochodzeniowy Wojskowej Służby Wewnętrznej*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2012, nr 13, s. 145–146; L. Kowalski, *Krótsze ramię Moskwy. Historia kontrwywiadu wojskowego PRL*, Warszawa 2017, s. 97–107. Statut WSW z nieznanych bliżej powodów został wprowadzony dopiero w 1968 r., mimo że dokument ten miał być opracowany do dnia 1 maja 1957 r. Określał on m.in. zadania i uprawnienia WSW oraz podległość i obowiązki szefów (oficerów) organów WSW (*Umocowania prawne działalności Wojskowej Służby Wewnętrznej (1957–1990)*, opr. B. Kapuściak, „Zeszyty Historyczne WIN-u” 2009, nr 31, s. 157–173).

¹¹ *Instrukcje pracy kontrwywiadowczej...*, s. 15; *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013, s. 169; P. Piotrowski, *Wojskowa Służba Wewnętrzna 1957–1989...*, s. 36; *Umocowania prawne...*, s. 162, 174–176. *Por. Normatywy...*, s. 873–877.

¹² P. Semków, *Wojskowa Służba Wewnętrzna Marynarki Wojennej 1957–1990. Zarys problematyki badawczej [w:] Wojna – Wojsko – Historia wojskowości. Problemy i kierunki badań historyczno-wojskowych. Księga Jubileuszowa na 50-lecie Zakładu Historii Wojskowości Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu*, red. M. Franz, Z. Pilarczyk, Poznań 2019, s. 298–299. Niniejszy tekst ma za zadanie przybliżyć

Korzenie

Józef Henryk Mikołajczyk urodził się 6 marca 1922 r. we wsi Sędzice, na terenie ówczesnego powiatu sieradzkiego, położonego w województwie łódzkim. Sędzice były majątkiem ziemskim, znajdującym się w rękach rodziny Nieniewskich i – jak podaje Leszek Kacprzak – w 1923 r. liczącym 181 mórg i 100 prętów powierzchni (101,5 ha). Jego urodzeni w 1898 r. rodzice byli robotnikami: ojciec Józef – tkaczem, zaś matka Maria z domu Frankiewicz – szwaczką. Oboje po zakończeniu wojny w roku 1945 zostali pracownikami umysłowymi. Mikołajczyk – według jego własnych słów – był bezwyznaniowcem i w latach 1929–1935 uczęszczał w Łodzi do siedmioklasowej szkoły powszechnej, a następnie, od roku 1935 – do gimnazjum miejskiego. Brak jednak danych o ukończeniu tej szkoły. W roku 1938 – jak sam podawał – zorganizował Koło Młodzieży Spółdzielczej w łódzkiej dzielnicy Chojny¹³. Tam zastała go wojna 1939 r.

Zbliżonym rocznikowo do poprzednika był Czesław Kiszczak, który urodził się 19 października 1925 r. we wsi Roczyny koło Andrychowa w powiecie wadowickim. Roczyny były starym sołectwem, którego korzenie sięgały XII w., natomiast sama wieś powstała zdecydowanie później. W XIX w. funkcjonowało w niej około 150 warsztatów drelicharskich (włókienniczych), zaś pod koniec stulecia wybudowano tam szkołę.

Jak podaje Lech Kowalski, w dzieciństwie Kiszczak został ochrzczony w obrządku rzymskokatolickim w parafii św. Macieja w Andrychowie, do której do roku 1935 należały Roczyny, a później przyjął następne sakramenty do bierzmowania włącznie. Rodzicami jego byli Jan (ur. 1888) i Rozalia z domu Orkisz (ur. 1888 lub 1889). Jan Kiszczak pracował m.in. w hucie „Guidotto” w Chropaczowie koło Katowic, zaś Rozalia była gospodynią domową; jako posag wniosła 2 ha ziemi. Czesław miał starszego przyrodniego brata Michała (ur. 1912). W latach 1932–1939 Czesław Kiszczak uczęszczał do siedmioklasowej szkoły powszechnej w Roczynach, po czym w 1939 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Kętach, której nie ukończył na skutek wybuchu wojny¹⁴.

postaci szefów WSW MW bez zagłębiania się w sprawy operacyjne czy sposób kierowania Oddziałem/Zarządem WSW MW.

¹³ Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie-Rembertowie (dalej CAW WBH), Teczeki Akt Personalnych (dalej TAP) 1573/75/204, Zeszyt ewidencyjny, k. 1–2; *ibidem*, Życiorys J. Mikołajczyka z dnia 31 VII 1945 r., k. 57; L. Kacprzak, *Dwór w Sędzicach – od czasów świętości do zmierzchu*, „Na Sieradzkich Szlakach”, 2005, R. 20, 4(80), s. 16–17.

¹⁴ AIPN, 2174/7098, Zeszyt ewidencyjny, k. 3–5. Szerzej na temat życia i kariery Czesława Kiszczaka zob. L. Kowalski, *Cze. Kiszczak. Biografia gen. broni Czesława Kiszczaka*, Poznań 2015, s. 22–24. Mimo bijącej z kart tej książki dość dużej niechęci

Równolatkiem Kiszczaka był Ireneusz Krupa, który urodził się 16 maja 1925 r. w miejscowości Strzemierzyce, pow. Będzin (Zagłębie Dąbrowskie). Dziś ta podana przez Krupę nazwa rodzinnej miejscowości wprowadza w błąd, gdyż faktycznie są to Strzemieszycze Wielkie, które administracyjnie należą do Dąbrowy Górniczej.

Strzemieszycze były wsią istniejącą od XIV stulecia. W XIX w., w okresie zaborów (zabór rosyjski) przez teren tej miejscowości przebiegały dwie ważne linie kolejowe: Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej oraz Kolei Iwanogrodzko-Dąbrowskiej. Tam w 1939 r. Ireneusz Krupa ukończył szkołę powszechną stopnia trzeciego, którą rozpoczął w wieku siedmiu lat, tj. w 1932 r. Brakuje jednak bliższych danych co do tego okresu jego edukacji¹⁵.

Jego ojciec Andrzej (ur. 1893) pracował od 1918 r. w kopalni „Kazimierz”, a nieposiadająca żadnego zawodu matka Józefa (ur. 1895) najprawdopodobniej zajmowała się gospodarstwem domowym. Ireneusz Krupa miał siostrę, jednak nie mamy żadnych danych na jej temat¹⁶.

Kolejnym przedstawicielem aparatu bezpieczeństwa państwa wywodzącym się z pokolenia lat dwudziestych XX w. był Franciszek Miernicki, syn Franciszka i Marii z domu Tkaczyk. Urodził się 22 sierpnia 1928 r. w niewielkiej wsi Kaczory w powiecie siedleckim. Zgodnie z zapisami archiwalnymi rodziców Franciszka określono przed wojną jako osoby „bez zawodu”. Akt urodzenia Miernickiego został wystawiony przez Urząd Stanu Cywilnego w Wodyniach, miejscowości o dość bogatej historii, która była wówczas siedzibą urzędu. W latach 1935–1942 Miernicki uczęszczał do siedmioklasowej szkoły powszechnej w miejscowości Niwiski, położonej w odległości ok. 35 km od wsi Kaczory. Nieznany jest dokładnie powód, dla którego był uczniem akurat tamtejszej szkoły, natomiast wydaje się prawdopodobne, że jego rodzice wyjechali za pracą i dlatego pojawiła się ta lokalizacja¹⁷.

Ostatnim z szefów WSW Marynarki Wojennej był Jerzy Jan Prokaziuk, który pochodził z Górnego Śląska. Urodził się 4 sierpnia 1947 r. w Głubczycach jako syn pracownika umysłowego Bazylego (ur. 1917) i nieposiadającej zawodu Władysławy z domu Dwornik

Kowalskiego do Kiszczaka jest to do tej pory jedyna biografia byłego szefa służb z okresu PRL. Dyskusyjny pozostaje warsztat naukowy, który został zaprezentowany w tej książce oraz innych pracach tego autora (<http://www.interklasa.pl/portals/dokumenty/m004/roczyny.html>, dostęp 20 III 2021 r.; <http://www.gim2andrychow.iap.pl/geo/okolice.html>, dostęp 20 III 2021 r.).

¹⁵ AIPN, 2174/6891, Zeszyt ewidencyjny, k. 405; *ibidem*, Życiorys bez daty, k. 137.

¹⁶ A. Goleniowska, K. Kozdroń, *Trochę z historii Strzemieszyc*, „Raptularz Kulturalny” 2008, nr 3, s. 25.

¹⁷ AIPN, 2174/7248, Zeszyt ewidencyjny, k. 2–3; *ibidem*, Życiorys F. Miernickiego z dnia 25 III 1960 r., k. 103. Zob. <https://www.wodynie.eu/strefa-turysty/historia-gminy/>, dostęp 29 III 2021 r.

(ur. 1919). W skróconym akcie urodzenia Prokaziuka z 1965 r. nazwisko rodowe jego matki brzmi Kowalska¹⁸.

Głubczyce (*Leobschütz*) przed II wojną światową znajdowały się w Niemczech, a 24 marca 1945 r. zostały zajęte przez Armię Czerwoną. Mimo czechosłowackich roszczeń terytorialnych od roku 1945 pozostawały w granicach państwa polskiego. Po wysiedleniu niemieckiej ludności teren miasta i powiatu został zaludniony osadnikami pochodzącymi z polskich Kresów Wschodnich oraz przybyszami z Polski centralnej¹⁹. Rodzina Jerzego Prokaziuka również przybyła na teren Śląska z terenów kresowych. Do takiego twierdzenia upoważnia nie tylko imię i nazwisko jego ojca, lecz także – i przede wszystkim – wgląd do ewidencji repatriantów ze zbiorów Archiwum Państwowego w Opolu²⁰.

Szeffowie WSW Marynarki Wojennej wywodzili się z rodzin niezamożnych. W czterech przypadkach – Mikołajczyka, Kiszczaka, Krupy i Miernickiego – ich ojcowie trudnili się pracą fizyczną, w jednym zaś – Prokaziuka – rodzic był pracownikiem umysłowym. Brak jednak w chwili obecnej bliższych danych co do miejsca i charakteru pracy tego ostatniego.

Wojna

Podczas II wojny światowej niemal wszyscy wymienieni wyżej oficerowie wojskowego aparatu bezpieczeństwa żyli sposób typowy dla zdecydowanej większości Polaków pod okupacją niemiecką. Mikołajczyk w okresie od 14 lipca 1940 do 17 stycznia 1945 r. pracował w łódzkich firmach jako robotnik (w „Gewerbschule” [szkoła zawodowa] oraz w firmach „E. Rathe” i „J. Wystemp”). Jednak najciekawiej prezentuje się pierwszy okres okupacji (1939–1940). Otóż Mikołajczyk własnoręcznie napisał, że w chwili wybuchu wojny znalazł się na terenach wschodnich Polski, a tam przez dwa miesiące pracował „przy Armii Czerwonej w oddz[iałe] technicznym 32 K.D. [prawdopodobnie chodzi o 32 Dywizję Kawalerii]”. Następnie miał wrócić na „tereny okupowane” (*sic*), skąd został wywieziony do Prus Wschodnich, gdzie pracował jako ślusarz i za sabotaż został osadzony na trzy tygodnie w obozie karnym, z którego w nieznanych okolicznościach miał nielegalnie wrócić do Łodzi. Tam skierowano go do pracy przy produkcji zapalników w odlewni firmy „J. Wystemp”, gdzie wielokrotnie był bity i maltretowany za uporczywe – jak sam twierdził –

¹⁸ AIPN, 2174/7881, Zeszyt ewidencyjny, k. 3–4; *ibidem*, Skrócony akt urodzenia z dnia 29 IV 1965 r., k. 79.

¹⁹ Zob. <https://glubczyce.pl/41/12096/historia-glubczyc.html>, dostęp 29 III 2021 r.

²⁰ Archiwum Państwowe w Opolu, Państwowy Urząd Repatriacyjny Powiatowy Oddział w Głubczycach, 45/335/0, Ewidencja repatriantów K–R.

niewyrabianie normy produkcyjnej. W styczniu 1945 r., z chwilą wkroczenia Armii Czerwonej, miał zostać ranny w walce z Niemcami²¹.

O ile ucieczka przed postępującym od zachodu frontem nie byłaby niczym niecodziennym dla losów siedemnastoletniego wówczas chłopaka, to ciąg dalszy życiorysu zakrawa raczej na fantazję przypominającą filmowe losy Stanisława Koliczkiego *vel* Hansa Klossa, którą dość ciężko zweryfikować na korzyść Mikołajczyka. Jest to zarazem jedyny przypadek w gronie szefów WSW MW tak „bohaterskiej” i wyłącznie antyniemieckiej działalności, prowadzonej przez głównego bohatera już od początku II wojny światowej.

Dość bogato prezentuje się wojenny życiorys Czesława Kiszczaka. Z danych, które zostały zamieszczone w kwestionariuszu ewidencyjnym z Teczki Akt Personalnych wynika, że w okresie od wybuchu II wojny światowej do połowy 1942 r. Kiszczak pracował dorywczo w Roczynach, a następnie do maja 1943 r. przebywał we Wrocławiu, gdzie był robotnikiem laboratoryjnym w tamtejszej drogerii „B.I. Grund”.

Połowa 1943 r. obfitowała w zmiany miejsca pobytu i pracy, gdyż w ciągu dwóch miesięcy Kiszczak pracował jako górnik w kopalni węgla „Hermann Goering Grubbe” w Michowicach oraz jako robotnik w palni chemicznej „I. Hawranek” w Krakowie. Od sierpnia 1943 do kwietnia 1945 r. przebywał w Wiedniu, gdzie trafił z krakowskiej ulicy jako ofiara łapanki i był zatrudniony w tamtejszej parowozowni w charakterze ślusarza. Jak wynika ze wspomnianego wcześniej kwestionariusza, w kwietniu 1945 r. był członkiem wiedeńskiego „Befreiungsfront”, w którego szeregach miał zajmować się kolportażem prasy oraz pracować przy organizowaniu administracji poniemieckiej²².

Ten ostatni fragment wojennego życiorysu Kiszczaka dokładnie przeanalizował Lech Kowalski, który podjął polemikę z faktami z tej części młodości Kiszczaka. Zwrócił on uwagę na nieścisłości z okresu wiedeńskiego, które pojawiały się w kolejnych życiorysach Kiszczaka, jednak sposób przedstawiania tej analizy jest dość kontrowersyjny i niepozbawiony uprzedzeń osobistych²³.

Wojenne losy Ireneusza Krupy były stosunkowo spokojne. Początkowo przebywał on przy rodzicach, natomiast w lutym 1942 r. niemiecki „Arbeitsamt” skierował go do Nysy, gdzie pracował u miejscowego bauera do października 1944 r., kiedy to wysłano go do kopania okopów

²¹ CAW WBH, TAP 1573/75/204, Zeszyt ewidencyjny, k. 3; *ibidem*, Życiorys J. Mikołajczyka z dnia 31 VII 1945 r., k. 57.

²² AIPN, 2174/7098, Zeszyt ewidencyjny, k. 7.

²³ L. Kowalski, *Cze. Kiszczak...*, s. 29–31.

w Krzeszowicach koło Krakowa, w których ostatecznie doczekał wkroczenia Armii Czerwonej²⁴.

Podobnie kształtowały się losy Franciszka Miernickiego. Jak już wcześniej podano, uczęszczał on do szkoły podstawowej w Niwiskach, natomiast po jej ukończeniu, w okresie od lipca 1942 do marca 1945 r., wraz z rodzicami pracował jako robotnik fizyczny w majątku znajdującym się w tej samej miejscowości. Ponieważ Miernicki określił to gospodarstwo jako „majątek obszarniczy”, potwierdzałoby to tezę o poszukiwaniu pracy przez jego rodziców w okresie przedwojennym²⁵.

Jeśli zaś chodzi o Jerzego Prokaziuka, to ze względu na datę jego urodzenia, czas II wojny światowej nie stanowił części jego biografii.

Droga do wojska i aparatu bezpieczeństwa

Po zakończeniu działań wojennych niemal wszyscy młodzi ludzie stanęli przed pytaniem, co robić dalej. Wielu widziało swoją życiową przyszłość w szeregach wojska. W dniu 13 kwietnia 1945 r. Józef Mikołajczyk wstąpił do Wojska Polskiego powołany przez Wojskową Komendę Rejonową Łódź-Miasto, jak to określono w dokumentach: „na prośbę”. Sam Mikołajczyk pisał o tym czasie: „składał podanie zatwierdzone przez partię o przyjęcie mnie do Szkoły Polityczno-Wychowawczej. [...] 13 kwietnia [1945 r.] odchodzi na punkt przesyłkowy W[ojaska] P[olskiego] i w następstwie [zostaje] skierowany do Centralnej Szkoły Oficerów Polityczno-Wychowawczych”.

Korpus oficerów politycznych ukształtowany w Wojsku Polskim w okresie II wojny światowej oferował model kariery wojskowej zaczerpnięty z Armii Czerwonej. Szczególna rola tej grupy została określona w „statucie oficerów polityczno-wychowawczych” z dnia 25 listopada 1944 r., w którym czytamy między innymi, że wnioski awansowe (również oficerów liniowych), wnioski odznaczeniowe dla całej obsady personalnej Sił Zbrojnych oraz listy kandydatów do szkół oficerskich powinny być opiniowane przez zastępców dowódców do spraw polityczno-wychowawczych²⁶.

W charakterystyce służbowej pomocnika dowódcy kompanii do spraw polityczno-wychowawczych kaprała podchorążego Mikołajczyka można przeczytać, że jest on demokratą znającym i popierającym linię Polskiej Partii Robotniczej, moralnym, koleżeńskim i lubianym przez kolegów, który jako politycznie wyrobiony i zorientowany wykazał wiele inicjatywy

²⁴ AIPN, 2174/6891, Życiorys bez daty, k. 137–138.

²⁵ AIPN, 2174/7248, Życiorys F. Miernickiego z dnia 25 III 1960 r., k. 103.

²⁶ Szerzej zob. I. Blum, *Z dziejów aparatu politycznego Wojska Polskiego*, Warszawa 1957, s. 156–149.

i zmysłu organizacyjnego i posiadał praktykę na polu spółdzielczości. Dalej charakterystyka zawierała uwagi o bardzo dobrym wyszkoleniu liniowym i o dobrej postawie żołnierskiej. Te banały podpisane przez ówczesnego dowódcę kompanii, dowódcę I Baonu oraz zastępcę dowódcy do spraw polityczno-wychowawczych nie byłyby niczym nadzwyczajnym, gdyby nie zakończenie tego dokumentu. Otóż czerwonym ołówkiem skreślono tam zdanie, że Mikołajczyk nadaje się na zastępcę dowódcy batalionu do spraw polityczno-wychowawczych (po trzymiesięcznym szkoleniu wojskowym!), natomiast u dołu karty napisano zwykłym ołówkiem „skier[ować] do Informacji”²⁷.

Dokumentacja tej części kariery wojskowej Józefa Mikołajczyka zawiera pewne luki i nieścisłości. Z zeszytu ewidencyjnego wynika, że od sierpnia 1945 r. służył on w Głównym Zarządzie Informacji Wojska Polskiego już w stopniu kapitana, na stanowisku oficera Informacji. Wniosek z późniejszego okresu precyzuje jego funkcję w okresie od sierpnia 1945 do sierpnia 1947 r., jako kierownika sekcji Informacji. Natomiast raport do szefa Głównego Zarządu Informacji Wojska Polskiego w sprawie przyjęcia do GZI adresowany jest na płk. Jana Rutkowskiego²⁸. Jest to o tyle ciekawe, że w czasie przejścia Mikołajczyka do Informacji, tj. w sierpniu 1945 r., szefem całości służby był płk Piotr Kożuszko, zaś Rutkowski zastąpił go na tym stanowisku dopiero w grudniu 1945 r.²⁹ Można zatem domniemywać, że główny bohater tego wątku złożył raport *post factum*.

Równie interesująco wygląda zobowiązanie Mikołajczyka związane z przejściem do GZI. Abstrahując od kiepskiej jakości powielaczowego druku i papieru, widzimy w nim potwierdzenie stopnia kapitana, datę dzienną „14”, miesiąca nie można odczytać, zaś ostatnią cyfrę roku stanowi atramentowy kleks. Całość kończą dwa nieczytelne podpisy – składającego i przyjmującego zobowiązanie³⁰.

Kariera wojskowa Czesława Kiszczaka rozpoczęła się 7 listopada 1945 r., kiedy został on powołany do wojska „na prośbę” przez Wojskową Komendę Uzupelnień Warszawa-Praga I. Od tego dnia do 18 grudnia 1945 r. podchorąży Kiszczak był, tak samo jak Mikołajczyk, słuchaczem kursu przygotowawczego w Centralnej Szkole Oficerów Polityczno-Wychowawczych. Raport skierowany do płk. Rutkowskiego był bar-

²⁷ CAW WBH, TAP 1573/75/204, Zeszyt ewidencyjny, k. 4; *ibidem*, Charakterystyka służbowa z dnia 19 VII 1945 r., k. 26; *ibidem*, Życiorys J. Mikołajczyka z dnia 31 VII 1945 r., k. 57.

²⁸ *Ibidem*, Zeszyt ewidencyjny, k. 4; *ibidem*, Wniosek, b.d., k. 23; Raport, b.d., k. 55.

²⁹ Zob. Z. Palski, *Informacja...*, s. 19.

³⁰ CAW WBH, TAP 1573/75/204, Zobowiązanie Józefa Mikołajczyka, data nieczytelna, k. 54.

dzo lakoniczny: „Niniejszym proszę Obywatela Pułkownika o przyjęcie mnie do pracy w Organach Informacji Wojska Polskiego. Prosbę swą motywuję tym, że będąc gorącym zwolennikiem Demokracji Ludowej, pragnę w jaknajbardziej wydatni sposób przyczynić się do utrwalenia Demokratycznego ustroju Państwa Polskiego i do zwalczania wrogich elementów” [pisownia oryginalna – P.S.]. Od 18 grudnia 1945 r. Czesław Kiszczak służył już w stopniu kapitana w szeregach Informacji WP w charakterze Oficera Informacji Oddziału II GZI MON³¹.

Zapisy ewidencyjne dotyczące Kiszczaka zweryfikował Lech Kowalski, który zwrócił uwagę na to, że brak w nich wysługi w stopniach chorążego i podporucznika, natomiast na etat kapitański Kiszczak został przeniesiony w połowie 1946 r. jako porucznik (z dniem 2 lipca 1946 r.). Kowalski sugerował, że luki w tej części kariery wojskowej przyszłego szefa WSW Marynarki Wojennej mogły powstać na skutek działań i poleceń samego zainteresowanego, który piastował w późniejszym okresie prominentne stanowiska w wojsku i aparacie bezpieczeństwa państwa³².

Ireneusz Krupa wstąpił ochotniczo do Wojska Polskiego 15 września 1945 r., powołany przez WKU Sosnowiec. Do 22 września 1946 r. był kursantem Centralnej Szkoły Oficerów Polityczno-Wychowawczych, po której ukończeniu przez dwa miesiące pełnił funkcję kierownika klubu oficerskiego w 51 Kościerskim Pułku Piechoty 16 Kaszubskiej Dywizji Piechoty. Następnie na przełomie lat 1946–1947 został instruktorem propagandy, by w marcu 1947 r. objąć stanowisko zastępcy komendanta do spraw polityczno-wychowawczych Szkoły Podoficerskiej działającej przy wspomnianej wcześniej dywizji³³.

W charakterystyce służbowej z 3 września 1947 r. dowódca pułku pisał, że:

ppor Krupa na zajmowanym stanowisku z obowiązków swoich wywiązywał się dobrze. W pracy swojej wykazał dosyć inicjatywy i wiele chęci. Referaty i pogadanki wygłaszane przez niego – na poziomie dobrym. [...] Poza pracą w pułku brał udział w pracy z ludnością cywilną w czasie poboru rekruta. Zdyscyplinowany. Karanym nie był. Wykształcenie małe. Inteligencja duża. Posiada autorytet u przełożonych i podwładnych³⁴.

³¹ AIPN, 2174/7098, Zeszyt ewidencyjny, k. 9; *ibidem*, Raport, b.d., k. 93.

³² L. Kowalski, *Cze.Kiszczak...*, s. 42–43.

³³ AIPN, 2174/6891, Zeszyt ewidencyjny, k. 9–10.

³⁴ *Ibidem*, Opinia służbowa z dnia 3 IX 1947 r., k. 88.

Pod tą bardzo pozytywną opinią o młodym oficerze podpisał się ppłk Mieczysław Kącki. Była to zarazem ostatnia ocena wystawiona w tym pułku, bo już 14 sierpnia 1947 r. Ireneusz Krupa złożył raport o następującej treści:

Proszę o przyjęcie mnie do szkoły oficerów informacji W[ojska] P[olskiego]. Proszę swą motywuję: Od czasu wstąpienia do W[ojska] P[olskiego] i poznania ideologii Marksa na [?] zrozumieniu prawdziwego stanowiska Rządu Polskie [sic] Demokratycznej pragnę swe życie i siły oddać mą [sic] usługę Państwa, przez demaskowanie wychwytywanie wrogów Polski Ludowej. Pochodzę z robotników i pragnę też dobra i szczęścia klasy pracującej. Praca w organach informacji W[ojska] P[olskiego] odpowiada memu charakterowi i pogładowi.

Raport ten podpisał jako podporucznik z datą 14 sierpnia 1947 r., natomiast zobowiązanie z 8 września tego samego roku wystawione jest na chorążego Krupę³⁵.

Krupa pisał później o tym czasie, że we wrześniu 1947 r. został skierowany do organów Informacji Wojskowej i wysłany na praktykę do 1 Dywizji Piechoty, po czym w styczniu 1948 r. wezwano go do Głównego Zarządu Informacji MON. Następnie GZI MON wysłał go do Okręgu Wojskowego II–Pomorze, do Wydziału Informacji garnizonu Toruń, gdzie otrzymał przydział do 71 Pułku Artylerii Ciężkiej. W marcu 1948 r. skierowano go do Wesołej na miesięczny kurs oficerów Informacji³⁶.

Franciszek Miernicki, tak samo jak jego poprzednicy, został wcielony do Wojska Polskiego „na prośbę” 15 października 1948 r. przez Wojskową Komendę Rejonową w Siedlcach. Początkowo przydzielono go jako strzelca (szeregowego) do 2 Sudeckiego Pułku Czołgów, stacjonującego wówczas we Wrześni. W pierwszej połowie 1949 r. został skierowany do działającej przy tym pułku Szkoły Podoficerów Broni Pancernej, a następnie do Oficerskiej Szkoły Politycznej (lipiec 1949 – lipiec 1950).

Z dniem 22 lutego 1950 r. kpr. podch. Miernicki napisał do Głównego Zarządu Informacji MON podanie o następującej treści:

Zwracam się z prośbą o przychylne załatwienie mej prośby. Proszę swą motywuję tym, że będąc na O[ficerskiej] S[zkole] P[olitycznej] i rozumiejąc,

³⁵ *Ibidem*, Zobowiązanie z dnia 8 IX 1947 r., k. 144; *ibidem*, Raport z dnia 14 VIII 1947 r., k. 145.

³⁶ *Ibidem*, Życiorys, b.d., k. 138.

jakie zadania stają przed Informacją w Wojsku Polskim, chciałbym pracować nad całokształtem i bezpieczeństwem Polski Ludowej dążącej do socjalizmu. Mam nadzieję, że prośba ma zostanie załatwiona pozytywnie³⁷.

W tym czasie Franciszek Miernicki miał za sobą pewien życiowy epizod związany ze służbą we wspierającej organa bezpieczeństwa paramilitarnej organizacji, jaką była Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej. Służąc w ORMO w Siedlcach, miał walczyć z „bandami reakcyjnego podziemia w Stoczku, Chotyczach i Mokobodach”, natomiast w sierpniu 1946 r. miał być pobity „przez bandę N[arodowych] S[ił] Z[brojnych]”, na skutek czego doznał obrażeń głowy i przebywał w szpitalu³⁸.

Miernickiego przyjęto do Oficerskiej Szkoły Informacji, gdzie przebywał jako kursant od 25 lipca 1950 do 31 marca 1951 r. Następnie od 23 kwietnia 1951 do 20 października 1951 r. kapitan Miernicki był praktykantem w Okręgowym Zarządzie Informacji nr 8, któremu podlegała Marynarka Wojenna³⁹.

W ten wyraźnie zarysowany model początków karier wojskowych wymienionych wyżej oficerów organów bezpieczeństwa w pewien sposób wpisywał się życiorys urodzonego po wojnie Jerzego Prokaziuka. Został on wcielony do wojska „na prośbę” 28 września 1966 r. przez Wojskową Komendę Uzupełnień w Raciborzu. W tym samym roku, po zdaniu egzaminów wstępnych, znalazł się jako podchorąży w Oficerskiej Szkole Wojsk Inżynieryjnych we Wrocławiu.

W dniu 23 marca 1970 r. dowódca plutonu JW 2258 ppor. Jerzy Prokaziuk skierował drogą służbową do Ministra Obrony Narodowej raport o następującej treści: „proszę o przeniesienie mnie z korpusu osobowego oficerów wojsk inżynieryjnych do korpusu osobowego oficerów Wojskowej Służby Wewnętrznej. Prośbę swą motywuję tym, że mam zamiłowanie do tego rodzaju służby, której chciałbym się w dalszym ciągu poświęcić”⁴⁰.

Prokaziuk ukończył kurs przekwalifikowania oficerów WSW z ogólną oceną dobrą, uzyskując ocenę bardzo dobrą z przedmiotu politycznego, taktyki specjalnej i zagadnień porządkowych, natomiast z przedmiotu operacyjnego oraz prawa karnego materialnego procesowego i kryminalnego – zaledwie oceny dostateczne. Pierwszy przydział w nowej roli otrzymał już w stopniu kapitana do Wydziału Wojskowej Służby Wewnętrznej

³⁷ AIPN, 2174/7248, Zeszyt ewidencyjny, k.. 5; *ibidem*, Podanie z dnia 22 II 1950 r., k. 101.

³⁸ *Ibidem*, Życiorys z dnia 22 III 1950 r., k. 102–103.

³⁹ *Ibidem*, Zeszyt ewidencyjny, k. 5.

⁴⁰ AIPN, 2174/7881, Raport z dnia 22 III 1970 r., k. 88.

10 Sudeckiej Dywizji Pancерnej w Opolu w charakterze pomocnika szefa Wychowania⁴¹.

Wcielenie do wojska „na prośbę” oznaczało, że wszyscy wyżej wymienieni dobrowolnie zgłosili się do Komend Uzupełnień. Wydaje się, że w przypadku starszych (roczniki przedwojenne) w naturalny sposób zadziałały tu doświadczenia i obrazy wyniesione z okresu II wojny światowej. Stąd też rozpoczęcie kariery życiowej w szeregach kadry oficerskiej Wojska Polskiego było przepustką do innego, lepszego świata.

Kariera w organach WSW

Z chwilą rozwiązania organów Informacji Wojska Polskiego i utworzenia Wojskowej Służby Wewnętrznej w styczniu 1957 r. doszło do kolejnego przeglądu dotychczasowych kadr wojskowych organów bezpieczeństwa. Tego typu sytuacja miała już miejsce w całym resorcie kilka lat wcześniej, po ucieczce na Zachód w grudniu 1953 r. wicedyrektora Departamentu X Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego ppłk. Józefa Światły

Emitowane na falach Radia Wolna Europa audycje z jego udziałem, zatytułowane „Za kulisami bezpieki i partii” wywołały historyczną reakcję władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, między innymi z powodu scharakteryzowania przez uciekiniera metod fingowania procesów politycznych i brutalnego wymuszania zeznań z aresztowanych⁴².

Jednym ze sposobów „oczyszczania i przywracania dobrego imienia resortowi bezpieczeństwa” była redukcja stanu osobowego i usuwanie ludzi, których nazwiska szczególnie kojarzyły się z terrorem fizycznym. Kolejna czystka nastąpiła na fali destalinizacji wojska i aparatu bezpieczeństwa na przełomie lat 1956/1957, a jednym z jej skutków był „raport Mazura”, charakteryzujący szczególnie bandytyzm, jaki panował w organach Informacji Wojska Polskiego⁴³.

Utworzenie Wojskowej Służby Wewnętrznej – co już wcześniej sygnalizowano – pozwoliło na usunięcie niektórych osób z szeregów. Dla „czystych” znalazło się miejsce w nowych służbach.

⁴¹ *Ibidem*, Świadectwo ukończenia kursu z dnia 29 V 1971 r., k. 91; *ibidem*, Zeszyt ewidencyjny, k. 9.

⁴² Z. Błażyński, *Mówi Józef Światło. Za kulisami bezpieki i partii 1940–1955*, Warszawa 1990, *passim*.

⁴³ Zob. <https://polskieradio24.pl/39/156/Artykul/996339,Likwidacja-Ministerstwa-Bezpieczenstwa-Publicznego>, dostęp 20 IV 2021 r.; <https://polskieradio24.pl/39/156/Artykul/675951,Josef-Swiatlo-%E2%80%93-tajemnice-bepieki-ujawnione>, dostęp 20 IV 2021 r.; <https://jozefdarski.pl/7039-raport-komisji-mazura>, dostęp 20 IV 2021 r.

W tym czasie, tj. w początkach 1957 r., płk (kmdr) Józef Mikołajczyk pełnił funkcję szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr 8. Z chwilą utworzenia Wojskowej Służby Wewnętrznej automatycznie został szefem Oddziału WSW Marynarki Wojennej. W 1957 r. przeniesiono go do Bydgoszczy na stanowisko szefa tamtejszego Oddziału WSW, skąd w 1960 r. powrócił do Gdańska. Objął wówczas funkcję kierowniczą tutejszej formacji WSW. Stąd z ramienia służb wojskowych zabezpieczał gdańskie protesty 1968 r., a dwa lata później, tj. w grudniu 1970 r. – masakrę robotników, której dokonały na Wybrzeżu organa bezpieczeństwa państwa wraz z wojskiem, realizując rozkazy wydane przez partyjno-polityczne kierownictwo państwa.

W kwietniu 1974 r. przeniesiono go do dyspozycji szefa WSW z powodu pogarszającego się stanu zdrowia. W dniu 11 sierpnia 1972 r. płk Józef Mikołajczyk zmarł na zawał serca połączony z obrzękiem płuc. Pochowano go na Cmentarzu Witomińskim w Gdyni, w alei zasłużonych⁴⁴.

Z chwilą utworzenia WSW mjr Czesław Kiszczak był słuchaczem III kursu fakultetu Ogólnowojskowego w Akademii Sztabu Generalnego w Warszawie, po którego ukończeniu przeniesiono go na krótko do dyspozycji szefostwa WSW w Warszawie. W okresie od czerwca 1957 do września 1959 r. miał przydział do Zarządu I Szefostwa WSW na stanowisko szefa Oddziału II (kontrwywiad ofensywny). W latach 1959–1965 płk (kmdr) Czesław Kiszczak był szefem Oddziału WSW Marynarki Wojennej (na etacie generała brygady), po czym przeniesiono go do Śląskiego Okręgu Wojskowego, początkowo jako p.o. szefa, następnie szefa Zarządu WSW ŚOW.

W 1967 r. gen. bryg. Czesław Kiszczak został zastępcą ówczesnego szefa WSW gen. bryg. Teodora Kuffla. W styczniu 1973 r. został p.o. szefem Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, by w tym samym awansować na szefa. W 1978 r. gen. dyw. Kiszczak objął stanowisko szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, natomiast z dniem 5 kwietnia 1979 r. mianowano go szefem Wojskowej Służby Wewnętrznej. Funkcję tę pełnił do 23 lipca 1981 r., kiedy to przeszedł do pracy rządowej na stanowisku ministra spraw wewnętrznych⁴⁵.

W 1957 r. ppłk Ireneusz Krupa był szefem Wydziału III Zarządu I Głównego Zarządu Informacji MON (kontrwywiadowcze zabezpieczenie Sztabu Generalnego WP), skąd w połowie roku przeniesiono go na krótko

⁴⁴ CAW WBH, TAP 1573/75/204, Zeszyt ewidencyjny, k. 4; *ibidem*, Wojskowe lekarskie świadectwo zgonu z dnia 12 VIII 1972 r., k. 30; *ibidem*, Zaświadczenie z dnia 15 VIII 1972 r., k. 33. Zob. <https://gdynia.grobonet.com/grobonet/start.php?id=detale&idg=90812&inni=0&cinki=3>, dostęp 25 IV 2021 r.

⁴⁵ AIPN, 2174/7098, Zeszyt ewidencyjny, k. 9.

do dyspozycji szefa WSW. Od połowy 1957 do marca 1965 r. w stopniu pułkownika pełnił kierownicze funkcje w Wojskowej Służbie Wewnętrznej Śląskiego Okręgu Wojskowego. Od 1965 do 1984 r. (podobnie jak Mikołajczyk – na etacie generalskim) szefował Oddziałowi (a od 1978 r. – Zarządowi) WSW Marynarki Wojennej. W latach 1984–1988 kmrdr (plk) Ireneusz Krupa był zastępcą attaché wojskowego w Ambasadzie PRL w Moskwie, skąd po powrocie do Polski w kwietniu 1988 r. przez pięć miesięcy pozostawał w dyspozycji szefa WSW. We wrześniu tego samego roku został przeniesiony w stan spoczynku z racji wieku⁴⁶.

Podpułkownik Franciszek Miernicki w styczniu 1957 r. był szefem Wydziału Informacji 8 Dywizji Zmechanizowanej, której dowództwo stacjonowało w Koszalinie. W tym samym roku został przeniesiony do szefostwa WSW w Koszalinie na stanowisko zastępcy szefa do spraw kontrwywiadowczych, a później do WSW Pomorskiego Okręgu Wojskowego. Tam, już w stopniu pułkownika, był zastępcą szefa Zarządu. W latach 1974–1975 znajdował się w dyspozycji szefa WSW na etacie oficerskim.

Ta pozorna przerwa w jego karierze spowodowana była oddelegowaniem go do jednostki wojskowej nr 2000, której zadaniem było przygotowanie pracowników służby dyplomatycznej i żołnierzy Wojska Polskiego do zadań w przyszłej misji obserwacyjnej początkowo w Korei, a następnie w Wietnamie. W skład JW 2000 wchodził personel składający się z oficerów Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, Wojskowej Służby Wewnętrznej oraz osób z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Ministerstwa Spraw Zagranicznych⁴⁷. Miernicki był tam doradcą wojskowym do spraw organizacyjno-personalnych.

Po powrocie z Wietnamu został przydzielony do Wojsk Obrony Powietrznej Kraju, gdzie w latach 1975–1982 był szefem Oddziału WSW w 2, a następnie 1 Korpusie Obrony Powietrznej. Stamtąd przeniesiono go do Zarządu WSW Marynarki Wojennej, początkowo na stanowisko zastępcy szefa, a w latach 1985–1988 – szefa Zarządu. W październiku 1988 r. znalazł się w dyspozycji szefa WSW, a następnie zwolniono go z zawodowej służby wojskowej i przeniesiono w stan spoczynku z powodu osiągnięcia stosownego wieku⁴⁸.

Kariera Jerzego Prokaziuka w szeregach Wojskowej Służby Wewnętrznej była zdecydowanie krótsza niż jego poprzedników. W latach 1971–1987 początkowo major, a ostatecznie pułkownik Prokaziuk związany

⁴⁶ AIPN, 2174/6891, Zeszyt ewidencyjny, k. 10–11; AIPN, 2602/18843, *passim*.

⁴⁷ L. Pawlikowicz, *Tajny front zimnej wojny. Uciekinierzy z polskich służb specjalnych 1956–1964*, Warszawa 2004, s. 53.

⁴⁸ AIPN, 2174/7248, Zeszyt ewidencyjny, k. 5–6; AIPN, 2602/17550, *passim*.

był służbowo ze Śląskim Okręgiem Wojskowym. W przebiegu służby widzimy u niego: 10 DPanc (m.in. pomocnik szefa Wychowania, p.o. szef Wydziału WSW oraz szef Wydziału WSW), 2 DZmech (pomocnik szefa Wydziału 27 pz), oddziały WSW w Opolu (m.in. p.o. szef Wydziału Specjalnego Oddziału WSW Opole) i we Wrocławiu, gdzie ostatecznie został zastępcą szefa Oddziału III Zarządu WSW ŚOW (działalność kontrwywiadowcza i analityczna, rozpracowania operacyjne).

W roku 1987 płk Prokaziuk został przeniesiony do dyspozycji kierownictwa WSW, gdzie odbywał m.in. praktykę na stanowiskach zwierzchników Oddziału VI (ochrona działań operacyjnych i kw) szefostwa szczebla centralnego i całego Zarządu służby Śląskiego Okręgu Wojskowego. Jednak Prokaziuk nie wrócił już do ŚOW, gdyż w roku 1988 przeniesiono go do WSW MW. Jako ostatni przełożony tej służby wykonywał w 1990 r. rozkazy przełożonych o jej rozwiązaniu⁴⁹.

Wykształcenie

Z wyjątkiem Prokaziuka wszyscy jego poprzednicy rozpoczynali swą karierę w wojsku i w służbach z dość niskim wykształceniem. Dla większości charakterystyczną cezurą końcową dotychczasowej nauki był czas II wojny światowej, natomiast pobytu w Oficerskiej Szkole Politycznej w żaden sposób nie można nazwać okresem wzmożonej edukacji.

Wykształcenie osób omawianych w niniejszym tekście można podzielić na cywilne i wojskowe, w tym wojskowe specjalistyczne, związane ze specyfiką służby. W latach 1954–1957 Józef Mikołajczyk uczęszczał do studium zaocznego szkoły partyjnej przy Komitecie Centralnym Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, a następnie, w latach 1957–1958, do Technikum Statystycznego w Gdyni, uzyskując tytuł technika statystyki. Jeśli chodzi o wykształcenie wojskowe, to po wspomnianej wcześniej Centralnej Szkole Oficerów Polityczno-Wychowawczych (1945), w roku 1958 uczestniczył w kursie eksternistycznym w Wojskowej Akademii Politycznej, jednak dyplomu jego ukończenia nie uzyskał⁵⁰.

Czesław Kiszczak w latach 1947–1951 był uczniem szkoły ogólnokształcącej w Warszawie, jednak lakoniczny zapis „2 kl[asy]” przy wymienionej wyżej cezurze pozwala wysnuć przypuszczenie, że tej szkoły tej nie ukończył.

⁴⁹ AIPN, 2174/788, Zeszyt ewidencyjny, k. 9.

⁵⁰ CAW WBH, TAP 1573/75/204, Zeszyt ewidencyjny, k. 4; *ibidem*, Świadectwo Dojrzałości Technikum, k. 50–51; *ibidem*, Świadectwo szkoły partyjnej przy KC PZPR, k. 52.

W roku 1953 skierowano go na Kurs Doskonalenia Oficerów, motywując wniosek tym, że posiadał jedynie dwutygodniowe przeszkolenie operacyjne. W latach 1954–1957 był słuchaczem kursu w Wyższej Szkole Piechoty, a następnie fakultetu ogólnowojskowego Akademii Sztabu Generalnego. W roku 1975 ukończył kurs przy Akademii Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Związku Sowieckiego im. Klimenta Woroszyłowa⁵¹.

Następca Kiszczaka na stanowisku szefa WSW MW – Ireneusz Krupa – w latach 1957–1958 był uczniem wrocławskiego Liceum Ogólnokształcącego, które ukończył, uzyskując świadectwo dojrzałości. W latach 1961–1965 studiował na Uniwersytecie Wrocławskim na tamtejszym Wydziale Prawa, gdzie uzyskał tytuł zawodowy magistra prawa. Wspomniano już wcześniej o tym, że Krupa był kursantem w Centralnej Szkole Oficerów Polityczno-Wychowawczych oraz w Oficerskiej Szkole Informacji.

W szczególności nauka w tej ostatniej, w okresie od marca do maja 1948 r., została podsumowana przez Zbigniewa Pałskiego słowami:

czas nauki był wyjątkowo krótki, trwał bowiem zaledwie od 5 tygodni do 3 miesięcy. Kursantów rekrutowano przede wszystkim spośród podchorążych Oficerskiej Szkoły Polityczno-Wychowawczej, lecz zdarzali się także oficerowie i podoficerowie z jednostek liniowych. Jednak generalną zasadą – do 1950 r. – była rekrutacja spośród podchorążych i oficerów. Warto zauważyć, że nauka w szkole odbywała się według programów szkół kontrwywiadu radzieckiego, zaś kadre dydaktyczną stanowili w 100% (na początku istnienia szkoły) oficerowie radziecy. W marcu 1946 r. zmieniono nazwę szkoły na Oficerską Szkołę Informacji, zaś w czerwcu tego roku OSInf. została przeniesiona z Bielan do Wesołej pod Warszawą, przy utrzymaniu takiego samego stanu kursantów.

W roku 1976 Krupa ukończył jeszcze dwuletnie studium Wieczorowego Uniwersytetu Marksizmu-Leninizmu (WUML) dla kierowniczej kadry Marynarki Wojennej⁵².

W 1954 r. był słuchaczem krajowego Kursu Doskonalenia Oficerów (KDO) Oficerskiej Szkoły Informacji. Wykładane na kursie przedmioty nazwano następująco: spec I, spec II, spec III, przedmioty polityczne i przedmioty ogólnowojskowe. W latach 1961–1962 przebywał na Wyższym Kursie Doskonalenia Oficerów (WKDO) przy Komitecie

⁵¹ AIPN, 2174/7098, Zeszyt ewidencyjny, k. 9–10; *ibidem*, Wniosek z dnia 27 VIII 1953 r., k. 28; *ibidem*, Zeszyt ewidencyjny słuchacza kursu, k. 65–67.

⁵² AIPN, 2174/6891, Zeszyt ewidencyjny, k. 9–10; *ibidem*, Świadectwo z 30 VI 1976 r., k. 120; Z. Pałski, *Kadry Informacji Wojska Polskiego*, „Przegląd Historyczny” 1993, nr 84/4, s. 466.

Bezpieczeństwa Państwowego (KGB) ZSRS. W roku 1975 ukończył przeszkolenie oficerów szczebla operacyjno-taktycznego wojsk lądowych i wojsk lotniczych przy Akademii Sztabu Generalnego, natomiast w roku 1978 odbył Kurs Przeszkolenia Specjalnego Oficerów WSW przy KGB⁵³.

Franciszek Miernicki jako absolwent Oficerskiej Szkoły Polityczno-Wychowawczej i Oficerskiej Szkoły Informacji w latach 1959–1960 uczęszczał do Liceum Ogólnokształcącego w Koszalinie, które ukończył, uzyskując świadectwo dojrzałości. Dwukrotnie – tj. w latach 1965–1967 i w 1980 r. – był słuchaczem WUML. W roku 1973 ukończył studia na Wydziale Pedagogiczno-Politycznym Wojskowej Akademii Politycznej (WAP) im. Feliksa Dzierżyńskiego w Warszawie, uzyskując tytuł zawodowy magistra pedagogiki.

W latach 1953–1954 Miernicki był oddelegowany na KDO przy OSInf., następnie w okresie od 1961 r. do 1962 r. był słuchaczem WKDO przy WAP. Przedmioty wykładane wówczas na WKDO kształtowały się następująco: przedmioty specjalistyczne, prawo karne materialne, prawo karne procesowe, kryminalistyka, filozofia, wybrane zagadnienia psychologii, taktyka ogólna i rodzajów wojsk, geografia wojenna, teoria państwa i prawa, prawo administracyjne i prawo międzynarodowe. Taktyka ogólna była przerabiana na szczeblu dywizji⁵⁴.

Jerzy Prokaziuk startował z zupełnie innej pozycji niż jego poprzednicy. Absolwent Liceum Ogólnokształcącego w Głubczycach z uzyskanym świadectwem dojrzałości w 1965 r., w latach 1974–1978 studiował na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego, uzyskując tytuł zawodowy magistra administracji.

Po ukończeniu Oficerskiej Szkoły Wojsk Inżynieryjnych (1969) i Kursu Przekwalifikowania Oficerów Wojskowej Służby Wewnętrznej (1971) w latach 1981–1982 przebywał na półrocznym Kursie przy Wyższej Szkole KGB w ZSRS. W roku 1985 ukończył Kurs Młodszej Kadry Kierowniczej Centralnego Ośrodka Szkolenia WSW (Kurs Doskonalący dla Kadry

⁵³ W TAP Ireneusza Krupy poza lakonicznymi informacjami nie ma materiałów, które pozwalałyby na poszerzenie wiadomości na temat WKDO i KPSO WW w ZSRS (AIPN, 2174/6891, Zeszyt ewidencyjny, k. 9–10; *ibidem*, Opinia specjalna z dnia 16 IX 1975 r., k. 47–48; *ibidem*, Karta ewidencyjna, k. 91; *ibidem*, Świadectwo ukończenia OSI z dnia 26 XI 1954 r., k. 132; *ibidem*, Świadectwo, k. 132). Semków podaje następującą charakterystykę przedmiotów specjalnych cyklu operacyjnego: spec. I – dotyczył pracy z agenturą, techniki tejsze pracy, werbowania; spec. II – historia wywiadu i kontrwywiadu przeciwnika oraz organizacji podziemnych, metody działalności organów wywiadowczych przeciwnika; spec. III – wykłady z prawa karnego, zagadnienia polityczne, ekonomia polityczna, filozofia marksizmu (P. Semków, *Informacja...*, s. 48).

⁵⁴ AIPN, 2174/7248, Zeszyt ewidencyjny, k. 2; *ibidem*, Załącznik do świadectwa 11/62, k. 88.

Kierowniczej na Szczeblu Wydziału WSW), po czym w latach 1987–1988 był słuchaczem zaocznego kursu specjalistycznego z wojskowego prawa administracyjnego, odbywającego się w WAP. W roku 1989 ukończył kolejny kurs w szkole KGB w ZSRS⁵⁵.

Z analizy poziomu wykształcenia pięciu szefów WSW Marynarki Wojennej wynika jednoznacznie, że najniższym szczeblem edukacji cywilnej legitymował się Czesław Kiszczak (niepełne średnie). Jeden z nich (Mikołajczyk) nie ukończył studiów wyższych, natomiast trzej (Krupa, Miernicki, Prokaziuk) ukończyli uczelnie cywilne, uzyskując magisteria z różnych dyscyplin nauki. Trzej (Kiszczak, Krupa i Prokaziuk) przebywali w ZSRS na kursach specjalistycznych zorganizowanych przez tamtejszy aparat wojska i służb. Braki w formalnym wykształceniu nie przeszkodziły Kiszczakowi zajść najwyżej w strukturze ówczesnego państwa polskiego.

W Marynarce Wojennej

Marynarka Wojenna w Polsce po II wojnie światowej była narażona na szczególne zainteresowanie ze strony kontrwywiadu wojskowego. Wyższa kadra dowódcza PMW biorąca udział w działaniach wojennych w większości pozostała na Zachodzie, zaznając tam goryczy losu emigrantów⁵⁶. Ci zaś, którzy wyszli z obozów jenieckich i zostali wcieleni do służby wojskowej, w drugiej połowie lat czterdziestych stali się „elementem wrogiem”. Kontrwywiad zwracał m.in. uwagę na możliwość podjęcia próby ucieczki na Zachód, co urzeczywistniło się 1 sierpnia 1951 r. w uprowadzeniu do Szwecji okrętu „HG-11” i zejściu z pokładu dwunastu marynarzy służby zasadniczej⁵⁷.

Komandor Józef Mikołajczyk pożegnał się ze stanowiskiem w 1959 r. na skutek zaniedbania w rozpoznaniu stanu osobowego załóg okrętów Marynarki Wojennej PRL, które odbywały w tym roku wizytę we Francji. Wówczas z pokładów polskich okrętów zeszło w Breście dziewięciu marynarzy. Winą za zaistniałą sytuację (zwłaszcza że zejście nie było przygotowane wcześniej, a decyzja marynarzy została podjęta *ad hoc*) obciążono kierownictwo rejsu, które zdaniem MON nie panowało nad sytuacją na

⁵⁵ AIPN, 2174/788, Zeszyt ewidencyjny, k. 3, 8; *ibidem*, Świadcstwo ukończenia szkoły KGB z dnia 20 VI 1984 r., k. 107.

⁵⁶ Obszernie na temat losów żołnierzy PSZ na Zachodzie (PMW) po II wojnie światowej wypowiedział się w swym opracowaniu Mieczysław Nurek (M. Nurek, *Gorycz zwycięstwa. Los Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie po II wojnie światowej 1945–1949*, Gdańsk 2018, *passim*).

⁵⁷ P. Semków, *Informacja...*, s. 167–182.

okrętach, Mikołajczyk zaś za niedostateczny nadzór kontrwywiadowczy miał być ukarany przeniesieniem na niższe stanowisko służbowe⁵⁸.

Ucieczki za granicę, nazywane „indywidualną lub zbiorową zdradą ojczyzny” godziły w prestiż ustroju politycznego i władz powojennej Polski, a zejścia z okrętów Marynarki Wojennej robiły to szczególnie boleśnie. W 1959 r. nie minęła jeszcze dekada od słynnej ucieczki do Szwecji ORP „Żuraw”, z którego pokładu zeszło w szwedzkim porcie Ystad dwunastu członków załogi (1951). Ucieczkę marynarzy Mikołajczyk przypłacił wprawdzie utratą stanowiska, jednak szef WSW gen. bryg. Aleksander Kokoszyn przeniósł go do Bydgoszczy na stanowisko szefa Oddziału WSW Zarządu WSW Pomorskiego Okręgu Wojskowego⁵⁹.

Komandor por. Kiszczak od samego początku energicznie zabrał się za porządkowanie podległego mu terenu, między innymi dyscyplinując podwładnych. W Oddziale WSW MW zauważalny był daleko idący nepotyzm i protekcjonizm, stąd „nowa miotła” w osobie Kiszczaka stała się dla niektórych personalnym postrachem⁶⁰. Należy przy tym zaznaczyć, że nowy szef przez cały okres kierowania WSW MW miał się wykazać stuprocentową skutecznością w zapobieganiu ucieczkom za granicę⁶¹.

W opinii służbowej za okres od 15 października 1959 r. do 31 grudnia 1960 r., wystawionej przez dowódcę Marynarki Wojennej wadm. Zdzisława Studzińskiego czytamy, że:

kmdr por. Kiszczak w czasie pracy na zajmowanym stanowisku Szefa Oddziału WSW Marynarki Wojennej wykazał się jako poważny i sumienny pracownik aparatu służby wewnętrznej. [...] Dzięki dobrze zorganizowanej pracy ma również osiągnięcia w zakresie wykrywania i ścigania przestępców tak w odniesieniu do mienia wojskowego, jak również dyscypliny. Skutecznie prowadzi pracę w ściganiu i doprowadzaniu marynarzy przebywających na samowolnych oddaleniach. [...] Podlegli oficerowie i marynarze wyróżniają się dobrą dyscypliną, zachowaniem i wyglądem zewnętrznym⁶².

⁵⁸ AIPN, 2602/4526, Rozkaz MON nr 043/MON z dnia 3 VIII 1959 r., k. 204–208. W. Bereś, J. Skoczylas, *General Kiszczak mówi... prawie wszystko*, Warszawa 1991, s. 26; L. Kowalski, *Krótsze ramię...*, s. 166.

⁵⁹ CAW WBH, TAP 1573/75/204, Wniosek, b.d., k. 24.

⁶⁰ L. Kowalski, *Cze. Kiszczak...*, s. 220–222.

⁶¹ Taką informację podają W. Bereś, J. Skoczylas, *General Kiszczak...*, s. 26. Trzeba jednak pamiętać, że do dnia dzisiejszego w siłach zbrojnych istnieje tendencja do koloryzowania sprawozdań przesyłanych szefostwu, a przede wszystkim ukrywania tego, co niewygodne. Dlatego też czas kierowania przez Kiszczaka służbami w Marynarce Wojennej wymaga szczególnie wnikliwego zbadania.

⁶² AIPN, 2174/7098, Opinia służbowa z dnia 12 II 1961 r., k. 43–44.

Dwuletnia opinia służbowa za lata 1958–1960 zwracała uwagę na to, że Kiszczak:

za okres pełnienia przez niego służby na zajmowanym stanowisku zrealizował kilka spraw. Oddział potrafił zorganizować stały dopływ ciekawych materiałów o charakterze kontrwywiadowczym. Szereg dokumentów opracowanych przez Oddział wskazuje na pewną inicjatywę Szefa [...] Minusem w jego pracy jest zbyt **przejaskrawienie niektórych faktów przekazywanych ustnie do Szefostwa WSW, gdyż w późniejszym ujęciu dokumentacyjnym relacje te wyglądały zupełnie inaczej**⁶³.

Jeśli chodzi o czas szefowania WSW MW, to bezsprzecznym rekordzistą był kmdr Ireneusz Krupa. Niemal dwudziestoletni okres kierowania przez niego służbami w Marynarce Wojennej nakładał się na kryzysy polityczno-społeczne w Polsce, które ze szczególną siłą uderzyły w Wybrzeże Gdańskie. Szefostwo WSW MW w 1968 r. składało do zastępcy szefa w Warszawie meldunki o nastrojach w Marynarce Wojennej na tle czystek antysemitkich w wojsku i udziału Wojska Polskiego w operacji „Dunaj”⁶⁴.

W grudniu 1970 r. na terenie zabezpieczanym przez WSW MW sytuacja stała się wyjątkowo dramatyczna. W dniu 15 grudnia 1970 r. Krupa raportował, że robotnicy ze Stoczni Marynarki Wojennej w Gdańsku podjęli akcję strajkową, a następnie w zdecydowanej większości wyszli z zakładu, przylączając się do manifestacji. Dwa dni później w godzinach wieczornych, już po masakrze dokonanej przez siły porządkowe w okolicach przystanku kolejowego Gdynia-Stocznia i po całodziennych walkach w centrum miasta Krupa pisał, że „zarówno wśród kadry zawodowej, jak i marynarzy służby zasadniczej panuje bojowy nastrój. Wszyscy deklarują chęć zdecydowanej pomocy w zaprowadzeniu porządku, a nawet pojawiają się głosy, że wojsko i MO powinny działać szybciej i zdecydowanie”.

Całość wydarzeń z tego dnia skwitował lakonicznie: „notujemy głosy kadry i marynarzy ubolewania z powodu zajść, jakie mają miejsce w Trójmieście”. Raport z tego dnia kończyło podsumowanie: „w jednostkach wypadków nie zanotowano. We wszystkich jednostkach stan pełnej gotowości bojowej”. Jeśli zdarzyły się wówczas jakieś negatywne wypowiedzi związane z użyciem wobec demonstrantów broni przez MO i wojsko oraz o zabitych, to szef Oddziału WSW MW bardzo umiejętnie je zatarł.

W meldunku z 19 grudnia 1970 r. Krupa raportował „melduję, że nastroje w jednostkach obsługiwanych przez Oddział WSW Marynarki Wojennej

⁶³ *Ibidem*, Opinia służbowa za okres 1 grudnia 1958 – 31 grudnia 1960, k. 46. Wyróżnienie zgodne z oryginałem.

⁶⁴ AIPN, 2386/18400, *passim*.

kształtują się pozytywnie. Zanotowano pojedyncze wypowiedzi popierające wystąpienia demonstrantów”. W szyfrogramie z 23 grudnia 1970 r. zwracał uwagę, że z uzyskanych materiałów wynikało, iż wrogość osób cywilnych skierowana była przede wszystkim przeciwko organom MO, natomiast zdarzały się przypadki wyzywania żołnierzy i określania ich mianem morderców. Z takimi reakcjami spotkali się m.in. marynarze, którzy ochroniali budynek Szefostwa Techniki i Zaopatrzenia Marynarki Wojennej⁶⁵.

Gdy od tamtych wydarzeń minęło dziesięć lat, przez Polskę i Wybrzeże przetoczył się „karnawał Solidarności”, który został zakończony wprowadzeniem stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. Za tamten rok kmdr Krupa został scharakteryzowany w opinii służbowej następująco:

w szczególnie trudnej sytuacji na Wybrzeżu wykazał się dużą dojrzałością polityczną i rozsądnym działaniem. Zaangażowany i w pełni odpowiedzialny za wykonanie powierzonych mu zadań. Nastąpiła poprawa w stosunku do roku poprzedniego w realizacji zaleceń i wytycznych szefostwa WSW. Właściwe zabezpieczenie jednostki MW w skomplikowanej sytuacji stanu wojennego.

Natomiast w opinii szefa WSW MW za rok 1982, w której dokonano analizy problematyki związanej z naruszaniem dyscypliny wojskowej poza rejonem zakwaterowania oraz przestępczości w Marynarce Wojennej, Krupa pisał m.in. o obniżeniu dyscypliny wojskowej, które przejawiało się wzrostem odnotowanych wykroczeń i doprowadzeń przez organa WSW, a co charakterystyczne – były to czyny dokonane w stanie nietrzeźwym. Do tego dochodziło kompromitujące zachowanie w miejscach publicznych (w roku 1982 – 204 doprowadzonych żołnierzy zawodowych i 1552 żołnierzy służby zasadniczej)⁶⁶.

Dość krótko trwał epizod dowódcy Miernickiego, choć teren ten był już mu znany z czasów służby w Okręgowym Zarządzie Informacji nr 8. W opinii służbowej na jego temat czytamy, że:

pracuje systematycznie i stabilnie. Zaktywizował pracę kontrwywiadowczą na odcinku zabezpieczenia rejsów szkoleniowych i wizyt okrętów Marynarki Wojennej poza granicami kraju, osiągając dobre wyniki w profilaktyce. Dobre również wyniki osiągnął Zarząd pod jego kierownictwem

⁶⁵ AIPN, 2386/18890, Meldunek z dnia 15 XII 1970 r., k. 162–163; *ibidem*, Meldunek z dnia 17 XII 1970 r., k. 167; *ibidem*, Meldunek z dnia 19 XII 1970 r., k. 174; AIPN, 2386/18690, Szyfrogram z dnia 23 XII 1970 r., k. 65.

⁶⁶ AIPN, 2174/6891, Opinia okresowa od 1 sierpnia 1981 r. do 10 czerwca 1984 r., k. 35; Oddziałowe Archiwum IPN w Gdańsku, 593/117, Informacja o wybranych problemach dyscypliny wojskowej za 1982 r. z dnia 9 lutego 1983 r., k. 87.

w rozpoznawaniu opozycji antysocjalistycznych na Wybrzeżu i skutecznie przeciwdziałała jej oddziaływaniu na stany osobowe ochraniających jednostek M[arynarki] W[ojennej]⁶⁷.

Miernickiemu brakowało tego, co Krupa wypracował sobie przez niemal dwadzieścia lat kierowania Zarządem WSW Marynarki Wojennej. W opinii jednego z ówczesnych oficerów WSW MW nowy przełożony miał, delikatnie mówiąc, „ograniczone horyzonty” (by nie nazwać tego dosadniej). Jego następcą, Jerzy Prokaziuk, ze względu na swojego protektora nazywany „dzieckiem Buły” (gen. bryg. Edmund Buła, szef WSW w latach 1986–1990), postrzegany był w Marynarce Wojennej i jej służbach jako człowiek z zewnątrz. To Buła podjął decyzję o jego przejściu do WSW MW, ale „przetrzymaliśmy Prokaziuka”⁶⁸.

Zgodnie z rozkazem Ministra Obrony Narodowej nr Pf42/org z 18 kwietnia 1990 r. w sprawie rozformowania Wojskowej Służby Wewnętrznej tworzono Żandarmerię Wojskową oraz łączono służby wywiadu i kontrwywiadu. W pierwszym punkcie tego rozkazu czytamy, że należy „rozformować do dnia 30 VIII 1990 r. Szefostwo Wojskowej Służby Wewnętrznej, zarządy WSW okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych, oddziały i wydziały WSW występujące na niższych szczeblach organizacyjnych”⁶⁹. Komandor Jerzy Prokaziuk przystąpił do likwidacji Zarządu Wojskowej Służby Wewnętrznej Marynarki Wojennej wraz z jej ogniwami terenowymi.

Z pięciu szefów WSW MW czterech wywodziło się z Informacji Wojskowej. Żaden, oprócz Miernickiego, nie miał doświadczeń związanych z zabezpieczaniem tego rodzaju sił zbrojnych. Mikołajczyk płynnie przeszedł ze stanowiska szefa Okręgowego Zarządu Informacji nr 8 na stanowisko szefa Oddziału WSW MW. Pozostali dopiero „na miejscu” poznawali specyfikę służby na styku kontrwywiadu i Marynarki Wojennej.

Zakończenie

Wspomniano już wcześniej, że Józef Mikołajczyk zmarł 11 sierpnia 1972 r. w trakcie pełnienia zawodowej służby wojskowej. Jego następcą na stanowisku szefa WSW MW Czesław Kiszczak po przemianach ustrojowych w Polsce wycofał się w 1990 r. z życia politycznego. W ciągu następnych lat jako byłemu ministrowi spraw wewnętrznych PRL wielokrotnie stawiano mu zarzuty w związku z kierowaniem aparatem represji pań-

⁶⁷ AIPN, 2174/7248, Indywidualna Karta Ewidencyjno-Opiniodawcza, k. 14.

⁶⁸ Relacja oficera WSW Marynarki Wojennej z lutego 2019 r. (w posiadaniu autora).

⁶⁹ *Rozkaz nr Pf42/org z dnia 10 IV 1990 r.* [w:] *Historyczno-prawna analiza...*, s. 294.

stwa w szczególności w okresie stanu wojennego, co przyczyniło się do śmierci strajkujących oraz pozbawienia wolności innych osób. Niedowład systemu prawnego państwa polskiego skutkował tym, że procesy sądowe ciągnęły się nieskończoność, a orzekane kary były jedynie symboliczne. Czesław Kiszczak zmarł w Warszawie 5 listopada 2015 r.⁷⁰

Po odejściu ze służby Ireneusz Krupa i Franciszek Miernicki wiedli spokojne życie emerytów wojskowych. Ten pierwszy zmarł 19 listopada 2009 r. w Gdyni, a ten drugi – 13 kwietnia 2012 r. w Bydgoszczy⁷¹.

Jerzy Prokaziuk po zakończeniu kariery wojskowej na przełomie XX i XXI w. założył w Gdyni spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością „PROGRYF”. Zajmowała się ona usługami prawniczymi, rachunkowo-księgowymi i doradztwem podatkowym, jednak specjalizowała się w robotach budowlanych. Na trójmiejskim rynku spółka dyrektora Prokaziuka budziła pewne kontrowersje i obecnie jest w stanie zawieszenia⁷².

Rozwiązanie Wojskowej Służby Wewnętrznej w 1990 r. automatycznie kasowało Zarząd WSW Marynarki Wojennej. Dotychczasowi szefowie rezydujący niegdyś „na górze”⁷³ znaleźli się w zupełnie innej rzeczywistości politycznej. Po likwidacji Zarządu WSW MW przez kmdr. Prokaziuka kmdr Adam Bałuch został szefem Oddziału Kontrwywiadu Wojskowego Marynarki Wojennej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej⁷⁴.

Z zachowanych materiałów personalnych wynika, że wszyscy szefowie WSW MW byli członkami PZPR i deklarowali światopogląd materialistyczny. Oprócz Prokaziuka wszyscy rozpoczynali karierę wojskową z bardzo niskim poziomem wykształcenia cywilnego, natomiast rzemiosła kontrwywiadowczego uczyli się bardziej w trakcie pełnienia służby niż w Oficerskiej Szkole Informacji. Braki w formalnym wykształceniu były stopniowo uzupełniane.

Kierowanie Oddziałem, a następnie Wydziałem WSW MW było dla czterech omawianych wcześniej oficerów wydarzeniem mniej lub bardziej

⁷⁰ Zob. https://konto.onet.pl/mandatory?client_id=newsweek.pl.okonto.front.onetapi.pl&state=/polska/czeslaw-kiszczak-nie-zyje-zmarl-czeslaw-kiszczak-newsweekpl/64lb2ve, dostęp 25 IV 2021 r.

⁷¹ Zob. <https://gdynia.grobonet.com/grobonet/start.php?id=detale&idg=171136&inni=0&cinki=1>, dostęp 25 IV 2021 r. Zob. <https://www.nekrologi.net/nekrologi/25106358>, dostęp 25 IV 2021 r.

⁷² Zob. <https://rejestr.io/krs/108616/progryf>, dostęp 25 IV 2021 r. Zob. <https://dom.trojmiasto.pl/Tu-jest-nasz-dom-Nieborowska-34-n25503.html?strona=8&vop=std>, dostęp 25 IV 2021 r.; <https://forum.trojmiasto.pl/Firma-Progryf-w-upadlosci-t24931,1,55.html>, dostęp 25 IV 2021 r.

⁷³ Potoczna nazwa siedziby szefostwa, która mieści się na Kamiennej Górze w Gdyni.

⁷⁴ AIPN, 2174/7807, Karta ewidencyjna przebiegu służby, k. 9.

epizodycznym. Niewątpliwie wyjątek stanowił Ireneusz Krupa, który spędził „na górcie” prawie dwadzieścia lat i bez obawy popełnienia pomyłki można powiedzieć, że wiedział wszystko o tym, co działo się w Marynarce Wojennej.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum IPN w Warszawie (AIPN).

Archiwum Państwowe w Opolu.

Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie-
-Rembertowie (CAW WBH).

Oddziałowe Archiwum IPN w Gdańsku (AIPN Gd).

Źródła publikowane

Błażyński Z., *Mówi Józef Światło. Za kulisami bezpieki i partii 1940–1955*, Warszawa 1990.

Normatywy Wojskowej Służby Wewnętrznej (1957–1990), opr. B. Kapuściak, Warszawa 2009.

Staniszewski K., *Byłem oficerem Informacji Wojska Polskiego. Droga do kontrwywiadu*, Warszawa 1999.

Umocowania prawne działalności Wojskowej Służby Wewnętrznej (1957–1990), opr. B. Kapuściak, „Zeszyty Historyczne WIN-u” 2009, nr 31.

Relacje

Relacja oficera WSW Marynarki Wojennej z lutego 2019 r., w posiadaniu autora.

Opracowania

Bereś W., Skoczylas J., *Generał Kiszczak mówi... prawie wszystko*, Warszawa 1991.

Blum I., *Z dziejów aparatu politycznego Wojska Polskiego*, Warszawa 1957.

Ciesielski C., Pater W., Przybylski J., *Polska Marynarka Wojenna 1918–1980. Zarys dziejów*, Warszawa 1992.

Ciesielski C., *Twórcy Polskiej Marynarki Wojennej. Uznanie i represje (1918–1946; 1945–1951)*, Gdańsk 1995.

Dershowitz A.M., *Czy powinno się torturować terrorystę, gdy bomba tyka?* [w:] *Etyka wojny. Antologia tekstów*, red. T. Żuradzki, T. Kuniński, Warszawa 2009.

Galewicz W., *W sprawie odrębności etyk zawodowych* [w:] *Moralność i profesjonalizm. Spór o pozycję etyk zawodowych*, red. W. Galewicz, Kraków 2010.

Goleniowska A., Kozdroń K., *Trochę z historii Strzemieszyc*, „Raptularz Kulturalny” 2008, nr 3.

- Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013.
- Kacprzak L., *Dwór w Sędzicach – od czasów świetności do zmierzchu*, „Na Sieradzkich Szlakach” 2005, R. 20, 4(80).
- Kapuściak B., *Aleksander Kokoszyn – pierwszy szef Wojskowej Służby Wewnętrznej PRL*, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/83495,Aleksander-Kokoszyn-pierwszy-szef-Wojskowej-Sluzby-Wewnetrznej-PRL.html>, dostęp 7 VII 2021 r.
- Kowalski L., *Cze.Kiszczak. Biografia gen. broni Czesława Kiszczaka*, Poznań 2015.
- Kowalski L., *Krótsze ramię Moskwy. Historia kontrwywiadu wojskowego PRL*, Warszawa 2017.
- Nurek M., *Gorycz zwycięstwa. Los Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie po II wojnie światowej 1945–1949*, Gdańsk 2018.
- Pacek B., Rochnowski A., *Pion porządkowy i dochodzeniowy Wojskowej Służby Wewnętrznej*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2012, nr 13.
- Palski Z., *Informacja Wojska Polskiego 1943–1957*, Warszawa 2016.
- Palski Z., *Kadry Informacji Wojska Polskiego*, „Przegląd Historyczny” 1993, nr 84/4.
- Pawlikowicz L., *Tajny front zimnej wojny. Uciekinierzy z polskich służb specjalnych 1956–1964*, Warszawa 2004.
- Piotrowski P., *Wojskowa Służba Wewnętrzna 1957–1989*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2002, nr 6.
- Poksiński J., „TUN” Tatar–Utnik–Nowicki, Warszawa 1992.
- Semków P., *W morzu twoja droga. Oficerowie, podoficerowie i marynarze MW represjonowani w czasach polskiego stalinizmu*, Gdańsk–Warszawa 2017.
- Semków P., *Informacja Marynarki Wojennej w latach 1945–1957*, Warszawa 2006.
- Semków P., *Wojskowa Służba Wewnętrzna Marynarki Wojennej 1957–1990. Zarys problematyki badawczej [w:] Wojna – Wojsko – Historia wojskowości. Problemy i kierunki badań historyczno-wojskowych. Księga Jubileuszowa na 50-lecie Zakładu Historii Wojskowości Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu*, red. M. Franz, Z. Pilarczyk, Poznań 2019.
- Tkaczew W., *Powstanie i działalność organów Informacji Wojska Polskiego w latach 1943–1948*, Warszawa 1994.

Netografia

- <http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/m004/roczyny.html>
- <http://www.gim2andrychow.iap.pl/geo/okolice.html>
- <https://www.wodynie.eu/strefa-turysty/historia-gminy/>
- <https://glubczyce.pl/41/12096/historia-glubczyc.html>
- <https://polskieradio24.pl/39/156/Artykul/996339,Likwidacja-Ministerstwa-Bezpieczenstwa-Publicznego>

<https://polskieradio24.pl/39/156/Artykul/675951,Jozef-Swiatlo-%E2%80%93-tajemnice-bezpieki-ujawnione> <https://gdynia.grobonet.com/grobonet/start.php?id=detale&idg=90812&inni=0&cinki=3>
https://konto.onet.pl/mandatory?client_id=newsweek.pl.okonto.front.one-tapi.pl&state=/polska/czeslaw-kiszczak-nie-zyje-zmarl-czeslaw-kiszczak-newsweekpl/64lb2ve
<https://www.nekrologi.net/nekrologi/25106358><https://gdynia.grobonet.com/grobonet/start.php?id=detale&idg=171136&inni=0&cinki=1>
<https://rejestr.io/krs/108616/progryf>
<https://dom.trojmiasto.pl/Tu-jest-nasz-dom-Nieborowska-34-n25503.html?strona=8&vop=std> <https://forum.trojmiasto.pl/Firma-Progryf-w-upadlosci-t24931,1,55.html>
<https://jozefdarski.pl/7039-raport-komisji-mazura>

Streszczenie: Wojskowa Służba Wewnętrzna Marynarki Wojennej funkcjonowała w ramach Szefostwa WSW latach 1957–1990. Była wojskową służbą specjalną o charakterze kontrwywiadowczo-porządkowym. W ciągu tego czasu kierowało nią pięciu szefów. Byli to: kmdr Mikołajczyk, kmdr por. Kiszczak, kmdr Krupa, kmdr Miernicki, kmdr Prokaziuk. Po transformacji ustrojowej w Polsce w 1990 r. Wojskowa Służba Wewnętrzna została rozwiązana w całym kraju.

Słowa kluczowe: Wojsko Polskie, Wojskowa Służba Wewnętrzna, Marynarka Wojenna, szef, życiorys, kariera

Piotr Semków (ur. 1964), doktor habilitowany, profesor Akademii Marynarki Wojennej. W swoim dorobku naukowym ma (jako autor i współautor) ponad 170 publikacji naukowych i popularnonaukowych, w tym kilka o charakterze monograficznym. Uczestniczył w ponad 50 konferencjach i sympozjach naukowych o zasięgu międzynarodowym oraz krajowym. Specjalizuje się w historii wojskowej XX w., ze szczególnym uwzględnieniem okresu II wojny światowej. Do kręgu jego zainteresowań badawczych należy również tematyka Kresów Wschodnich Polski Odrodzonej oraz biografistyka. W swym dorobku ma prace dotyczące służb specjalnych oraz rozważań z pogranicza etyki medycznej, eugeniki i eutanazji.

Heads of the Board of the Military Internal Service of the Navy

Abstract: The Military Internal Service of the Navy functioned within the Headquarters of the Military Internal Service from 1957 to 1990. It was a military special service tasked with counterintelligence and policing activity. Between 1957 and 1990, the unit was headed in sequence by five commanding officers.

These were: Cmdr Mikołajczyk, Cmdr Lieutenant Kiszczak, Cmdr Krupa, Cmdr Miernicki, Cmdr Prokaziuk. After the political transformation in Poland in 1990, the Military Internal Service was disbanded throughout the country.

Keywords: Polish Army, Military Internal Service, Polish Navy, chief, curriculum vitae, career

Piotr Semkow (b. 1964), PhD with habilitation, professor at the Naval Academy in Gdynia. His academic achievements (as author and co-author) include over 170 scientific and popular science publications, including several monographic ones. He has participated in over 50 international and national scientific conferences and symposia. He specialises in the military history of the 20th century, with a focus on the period of World War II. His research interests also include the subject of the Eastern Borderlands of the Second Polish Republic and biographic studies. His achievements include research concerning the border of medical ethics, eugenics and euthanasia as well as on issues related to secret services.